

تولید کتاب (تک)

حج

از نگاه حقوق بین الملل

نوشته

آیت الله سید محمد خامنه‌ای

سرشناسه: خامنه‌ای، سید محمد، ۱۳۱۴-

عنوان و نام پدیدآور: حج از نگاه حقوق بین الملل / نوشته سید محمد خامنه‌ای.

مشخصات نشر: تهران: تولید کتاب (تک)، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۳۳۶ ص.

شابک: 978-600-90211-4-7؛ ۱۷۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: حج

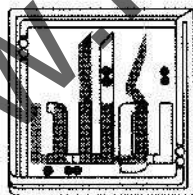
موضوع: ریار تگاههای اسلامی.

موضوع: حقوق بین الملل اسلامی.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ج ۲۳ / خ ۸ / BP۱۸۸/۸

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۵۷

شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۷۹۲۱۶

انتشارات تولید کتاب (تک)

حج از نگاه حقوق بین الملل

تألیف: آیت الله سید محمد خامنه‌ای

چاپ اول، پاییز ۱۳۹۳، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، بزرگراه رسالت، رویروی ضلع شمالی مصلای بزرگ تهران،

مجمع امام خمینی (ره)، ساختمان ۱۲، انتشارات تولید کتاب (تک)

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۶۹۱۹، تلفن: ۸۸۷۳۴۶۸۶-۹ و ۸۸۱۵۳۵۹۴ و دورنگار: ۸۸۴۹۳۸۰۳

کلیه حقوق متعلق به تولید کتاب (تک) است.

ISBN: 978-600-90211-4-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۲۱۱-۴-۷

فهرست

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۹
اسلام: یک ایدئولوژی، یک نظام حقوقی.....	۲۱
الف- اسلام از نظر تاریخی.....	۲۱
ب- اسلام از نظر ایدئولوژی.....	۲۳
ج- اسلام از نظر حقوقی.....	۲۹
۱- فطری بودن.....	۳۰
۲- ثبات.....	۳۱
۳- فراگیری و جامعیت.....	۳۲
۴- الهی بودن.....	۳۵
۵- استقلال.....	۳۶
۶- عقلگرایی.....	۳۷
۷- نرمش و انعطاف.....	۳۹

آشنایی با حقوق بین الملل اسلام

بخش ۱: آشنایی با حقوق بین الملل اسلام.....	۴۳

علم حقوق	۴۵
تعریف و جایگاه آن	۴۵
تقسیمات حقوق	۴۶
جایگاه حقوق بین الملل	۴۸
موضوع حقوق بین الملل و تعریف آن	۴۸
تعریف حقوق بین الملل عمومی	۵۰
حقوق بین الملل اسلامی	۵۰
اصول و ویژگیها	۵۳
۱- اصل تساوی	۵۵
۲- اصل صلح	۵۶
۳- اصل احترام به دولتهای دیگر	۵۸
۴- اصل همزیستی مسالمت آمیز	۵۹
۵- اصل دفاع مشروع	۶۰
۶- اصل معامله به مثل	۶۱
۷- اصل احترام به قرارداد	۶۲
۸- اصل وحدت ملل مسلمان	۶۳
۹- اصل عدالت و انصاف	۶۶
۱۰- اصل نیکی (احسان)	۶۷
۱۱- اصل نفی سلطه بیگانه	۶۷
۱۲- اصل مصونیت و احترام دیپلماتیک	۶۹
تفاوتهای حقوق بین الملل اسلامی و عرفی	۷۱
الف- فرق در اصول و زیربناها	۷۱

ب- فرق در منابع	۷۶
بلحاظ صوری	۸۲
بلحاظ محتوا	۸۲
ج- فرق در اهداف و نتایج	۸۳
اهداف اسلام	۸۹

منابع حقوق بین الملل اسلام

بخش ۲: منابع حقوق بین الملل اسلام	۹۵
۱. قرآن	۹۷
۲. حدیث	۱۰۱
۳. سیره پیامبر (ص)	۱۰۴
۴. تقریر پیامبر (ص)	۱۰۵
۵. اجماع	۱۰۷
۶. رفتار و عادت جامعه	۱۰۸
۷. شهرت	۱۱۰
احکام قضات	۱۱۱
۸. عقل	۱۱۳
۹. قیاس	۱۱۷
۱۰. استحسان	۱۲۰
۱۱. سد ذرایع و نیز فتح ذرایع	۱۲۱
۱۲. مصلحت	۱۲۱
۱۳. عرف	۱۲۲
۱۴. قراردادها	۱۲۳

نگاهی به ساختار حج

- بخش ۳: نگاهی به ساختار حج ۱۲۷
- اول، حقوق داخلی و درونحزبی ۱۲۸
- دوم، بعد خارجی و بین المللی ۱۲۸
- الف - عنصر زمان ۱۳۳
- ب - عنصر مکان ۱۳۴

اصول بین المللی حج

- بخش ۴: اصول بین المللی حج ۱۴۱
- اصل اول: حج یک عمل سیاسی و اجتماعی است ۱۴۲
- اصل دوم: حج یک میثاق و تکلیف بین المللی است ۱۴۶
- ۱- بیرغبتی مردم ۱۴۷
- ۲- وجود مانع بین المللی ۱۴۸
- اصل سوم: برپایی حج وظیفه دولتهاست ۱۴۸
- اصل چهارم: جلوگیری از حج ضمانت اجرای شدید دارد ۱۵۲
- اصل پنجم: اصل وحدت امت اسلامی ۱۵۶
- اصل ششم: اصل مساوات افراد و دولتها ۱۵۸
- اصل هفتم: اصل استقلال ذاتی حرم ۱۶۱
- اصل هشتم: حج، یک مجمع رسمی بین المللی است ۱۶۳
- اصل نهم: حج جلوه‌ی از جهاد است ۱۶۶
- اصل دهم: حج، مجموعه‌ی از «شعائر» اسلامی است ۱۷۰

اصل یازدهم: حج برای اعلان برائت از شرک است..... ۱۷۴

اصل دوازدهم: حج برای نمایش منافع ویژه آنست..... ۱۷۸

مقررات ویژه حرم

بخش ۵: مقررات ویژه حرم..... ۱۸۳

بند اول: مقررات ویژه حرم..... ۱۸۳

الف - صلح مقدس..... ۱۸۴

ب - امنیت..... ۱۸۶

منطقه امن بین‌المللی..... ۱۹۰

۱- خلع سلاح عمومی..... ۱۹۰

۲- مصونیت پناهندگی..... ۱۹۰

۳- دوری از جنگ و جلال..... ۱۹۲

۴- دوری از جرم و آزار..... ۱۹۳

۵- خودداری از ایجاد ترس..... ۱۹۴

۶- توقیف اجرای حکم و دعوا..... ۱۹۵

ج- آزادی..... ۱۹۶

۱- آزادی طبیعی..... ۱۹۷

۲- آزادی اجتماعی و قراردادی..... ۱۹۷

د- مساوات - برادری..... ۲۰۳

بند دوم: مقررات کعبه و مسجد الحرام..... ۲۰۶

۱- قداست و حرمت..... ۲۰۶

۲- قبله‌گی..... ۲۰۸

- ۳- پاکی و پاکیزه گی ۲۰۸
- ۴- مثابه ۲۰۹
- ۵- قوام مسلمین ۲۰۹
- قانون ویژه ۲۱۱

مسئله حاکمیت در حرم

- بخش ۶: مسئله حاکمیت در حرم ۲۱۹
- اول: حاکمیت ناشی از طبیعت ۲۳۳
- دوم: حاکمیت ناشی از زور ۲۳۵
- سوم: حاکمیت ناشی از قرارداد اجتماعی ۲۳۷
- چهارم: حاکمیت الهی ۲۳۹

اتحادیه ملل مسلمان

- بخش ۷ اتحادیه ملل مسلمان ۲۵۳
- الف- اهداف ۲۵۶
- ب- سازمان ۲۵۷
- ج- قلمرو قانونی ۲۵۸
- ۱- مسجد النبی (ص) ۲۵۹
- ۲- حقوق ارتفاقی ۲۵۹
- مجلس بین المللی شورای اسلامی ۲۶۰
- الف - قلمرو قوه قانونگذاری ۲۶۱
- ب - مراحل تأسیس ۲۶۲

مدیریت اجرایی حج ۲۶۵

قملرو قضایی اتحادیه ۲۶۶

شعائرالله و برائت از مشرکین

بخش ۸: شعائرالله و برائت از مشرکین ۲۷۱

برائت از مشرکین ۲۷۷

اهداف و منافع حج

بخش ۹: اهداف و منافع حج ۲۸۹

بعد خودسازی ۲۹۳

میقات ۲۹۴

بعد اجتماعی و مدنی ۳۰۷

الف - در خانواده ۳۰۷

ب - در جامعه ۳۱۰

بعد بین المللی ۳۱۹

۱- صلح و امنیت ۳۲۰

۲- همسانی ۳۲۳

۳- نظم عمومی جهانی ۳۲۶

۴- مجمع بین المللی ۳۲۹

پیشگفتار

نشانه یک دین واقعی و یک آیین حقیقی آنست که بمرور زمان، نه فقط از ارزش آن کاسته نمیشود بلکه سنگ زمانه، آن را بیشتر صیقل داده و زنگار از آئینه رویش بر میدارد.

در طول چهارده قرن که بر اسلام گذشته است، این آیین الهی، (برخلاف بیشتر مکاتب و مذاهب جهان) نه فقط از رهاوردهای تمدن و علم و رشد اندیشه بشری، ضربه ندیده و منزوی نگشته، بلکه همبای رشد و گسترش علوم و فنون و با افزایش اکتشافات علمی، بیش از پیش، درخشانتر و گرانتر گردیده و هر زمان، پرده‌یی از رخسار دلنشین آن برداشته شده است.

پس از انقلاب عظیم اسلامی در ایران (علیرغم تلاش دشمنان اسلام و انقلاب) این دین توانسته، فرصتی برای خودنمایی و پیدایی چهره حقیقی خود بیابد و از همین رهگذر است که روشنفکران و آزاداندیشان جهان، روزبروز، بیشتر شیفته آن میشوند و تمنای کهنه اندیشه دیرباور خود را از آن میطلبند؛ یکی از رهاوردهای گرانمایه و نهادهای عمیق و پرازش اسلام - که ما در این کتاب، به بررسی آن پرداخته‌ایم - نهاد «حج» میباشد که بسبب کینه‌توزی و

ژاژخاییهای دشمنان اسلام، چهره‌ی عامیانه و کم‌بها به خود گرفته است و شاید حتی در فکر برخی از مسلمانان نیز سؤال برانگیز باشد؛ این برداشت نابجای دیروز را هنگامی که با شناخت امروزمان قیاس میکنیم، شگفتزده میشویم؛ چرا که با بینش علمی و نوین کنونی، در برابر خود، نه فقط یکی از گسترده‌ترین نهادها و دستگاههای تربیتی، اخلاقی و فرهنگی (که حتی بزرگترین نهاد بین‌المللی اسلامی) را هویدا میکنیم.

این سمای دل‌انگیز حج، نتیجه‌ی گسترش بینشهای علمی قرن جدید و مقایسه‌ی تجربی اسلام با دیگر راهها و روشها و از ویژگیهای علمی شدن فضای داوریهاست، زیرا که هر چیز (حتی گوهر) را نیز با مقایسه و سنجش میتوان شناخت و به ارزش واقعی آن پی برد؛ در این میان شاید بُعد حقوق بین‌المللی حج، پیش از این، از فناوری بیشتری برخوردار بود؛ بگونه‌ی که اگر در حلقه حقوقدانان و متخصصان چنین ادعایی میشد، بسا با رد و تردید روبرو میگشت ولی امروزه در سایه تحقیق و انصاف، شاید این بُعد از روشنترین جلوه‌های نهاد حج باشد.

از آنجا که فضای تو، کارِ نو، میطلبد و بشریت، شوق آشنایی بیشتر با حقایق اسلام شده است، این قلم ناتوان نیز، بسهم خود، بر آن شد که در راه روشنگری، گامی بردارد و با استفاده از:

الف- نو اندیشیهایی که امروزه در میان ملل مسلمان و از جمله قشر حقوقدانان اسلامی رویده است،

ب- بهره‌گیری از دانش حقوق (و بویژه حقوق بین‌الملل) و اهمیتی که امور بین‌الملل در جهان سیاست برای خود یافته است،

ج- بکممک منابع غنی و سرشار فرهنگی - که در کتاب و سنت (قرآن و حدیث) نهفته است -

د- همچنین یاری توفیق و عنایت الهی - که فضل و فیض دائم او بر سر ما سایه افکنده است - گوشه‌یی از این پرده تاریک اوهام و فراموشی را از رخسار اسلام زیبا و بخت آفرین بردارد و در حدی بسیار کوتاه و ساده و پر از کاستی، در اینباره چیزی بنگارد؛ تکیه ما بر کاستی این اثر ناچیز از آنروست که برای کسانی که با اسلام آشنا نشده‌اند، این نوشته، بسا، کلامی پرستایش و پر از تعصب جلوه کند و افزون‌طلبی نشان دهد؛ چیزی که ما بگمان خود، آن را به کار و اندیشه خود راه نداده‌ایم؛ داوری این گمان را خواننده غیرمسلمان، (بویژه اروپاییان) آنگاه میتوانند بدرستی و انصاف بدهند که به کتابهای فراوانی - که در نیم قرن اخیر در غرب (و بیشتر بوسیله مؤلفان مسیحی) نگاشته شده است - رجوع کنند و قضاوت‌های آنان را - درباره مذهبی که نسبت به آن، تعصب نداشته‌اند - بخوانند؛ در این بررسی، گمان ما بر اینست که، در خواهند یافت مطالب این کتاب نه فقط ستایش بی‌اندازه و گزافه متعصبانه از اسلام نیست بلکه حتی کمتر از غیر مسلمانان حق مطلب را ادا کرده و در آن کاستی نشان داده‌ایم.

* * *

بجاست، خاطر نشان سازیم که انگیزه نخستین ما از نگارش این کتاب، معرفی نهاد حج به آشنایان غیرمسلمان و جلب نگاه کارشناسان حقوق و روابط بین‌الملل به این نهاد کارساز و مفید بین‌المللی می‌باشد؛ از اینرو، مخاطبان اولیه را میتوان کسانی دانست که با فرهنگ و حقوق اسلام آشنایی کمتری داشته باشند، اگرچه اهداف کتاب حج در این امر خلاصه نمیشود ولی برویهم میتوان اهداف ذیل را از این تألیف برشمرد:

۱- آشنایی بیگانگان با ایدئولوژی و حقوق و دیدگاههای اجتماعی اسلام و فریضه مهم حج.

۲- آگاهی بیشتر مسلمانان با حج و «منافع» آن.

۳- طرح موضوع استقلال و حاکمیت بین المللی حج و حقوق ملت‌های اسلامی.

۴- نزدیکسازی ملت‌ها و دولت‌های مسلمان با یکدیگر و ایجاد یک اتحادیه جهانی و منطقه‌ای برای ملل مسلمان.

باید افزود که خاستگاه نخستین تالیف این کتاب، تأملاتی بود که از دیرباز دربارهٔ ماجراهای اسفبار و دلخراش دهه اخیر حجاز و مکه (و بخصوص قتل عام حج‌اج ایرانی) در سال ۱۴۰۷ هجری قمری اتفاق افتاد که پیوسته ذهن و روح را آزار میداد و این سؤال را در دل، زنده میکرد که آیا «حج» - با آنهمه تقدیس و تکریمی که در کتاب و سنت از آن شده - همین است که در زمان ما انجام میشود؟ یا آنکه فلسفه‌ها و اهداف عالیه و شیوهٔ روش بهتری دارد؟ و آیا حرم مقدس و کعبه مسلمین نیز مانند هر سرزمین دیگری میتواند تیول و ملک این و آن باشد یا آنکه اسلام برای این مهم، هم چاره‌ی اندیشیده است؟

این تأملات بسبب مشاغل روزمره، راه به جایی نمیرد تا آنکه اندیشهٔ نگارش این کتاب ناگهان و به بهانهٔ آغاز دوباره سفر حج حجگزاران و مشتاقان ایرانی در سال جاری (۱۳۷۰ هجری شمسی) و در کنار آن مشکلات سیاسی و حقوقی قضیه، به میان آمد و قلم، راه خود را به سوی قبله دل‌ها کج نمود، چون بنابر آن بود که پیش از پایان اعمال حج و بازگشت حج‌اج، اینکار به پایان برده شود، کوششی در اختصار و عجله نسبی رفت و به نمونه‌گویی و ایجاز، قناعت شد و بقول سعدی: «هنوز از گل بوستان، بقیتی مانده بود که کتاب تمام شد،

بعون الله.»

اهل تحقیق، آگاهی دارند که در اینگونه بررسیها - که گامزدن در سرزمینهای ناشناخته ناهموار را میماند - دشواریهایی وجود دارد که در کارهای با سابقه، نیست و یکی از مشکلات اینگونه کارها آنست که بسبب پیسابقه بودن موضوع، هالایی از ابهام، آن را فرا گرفته و مؤلف؛ بدرستی نمیداند که چه باید بنویسد و راجع به چه باید تحقیق نماید از طرفی منابع کافی هم در دسترس ندارد؛ از اینرو باید این اثر را زمینه‌یی برای بررسیهای عمیق و علمی آتی دانست که بایستی بعدها به کار آید و کمال تأثیر، آنهنگام خواهد بود که به زبانی (غیر از زبان فارسی) برگردانده شود تا برای محافل حقوقی بین‌المللی و دیپلماسی جهان (و مخصوص کشورهای اسلامی) قابل فهمتر گردد. «و آخرُ دَعَوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».